

Studying citizens' narratives on the cultural policies in the city of Tabriz

Somayeh Shalchi¹ - Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

Maryam Allah Dosti - Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

Received: 04 October 2023 Accepted: 19 February 2024

Highlights

- Unilateral implementation of urban cultural policies is problematic.
- The process of renovation and reconstruction in Tabriz mirrors modern urban renewal.
- Identity is defined and redefined at the intersection of power and cultural shifts.
- Citizens call for democratic cultural policies that reflect their diverse needs and values.

Extended abstract

Introduction:

Understanding the significance of culture in shaping the meaning of place is crucial in today's world, as cities have become the primary environments for human life. These urban spaces are deeply affected by rapid cultural changes, which influence not only their physical form but also the lives and identities of their residents. In this context, Tabriz, a historically rich city, serves as an ideal case for examining how cultural policies affect urban life. This research investigates the cultural policies of Tabriz through a sociological lens, focusing on the narratives and perspectives of its residents. The main objective is to explore how these policies are perceived by the people of Tabriz and to understand what role they play in shaping the identity, memory, and cultural landscape of the city.

Theoretical Framework:

The theoretical framework of this research draws on the works of several key thinkers, including Lefebvre, Crinson, Simmel, Berman, Miztal, Doserto, and Benjamin. According to Lefebvre, urban space is inherently political and never neutral, as it reflects power structures and social relations (Lefebvre, 2015: 21). Crinson suggests that cities are remembered through their buildings, which serve as tangible representations of urban memory (Crinson, 2016: 17). Miztal emphasizes that any objectified entity in a city can evoke perception and memory, providing a narrative about the past (Miztal, 2003: 132). Doserto adds that resistance plays a key role in urban spaces, as individuals create meaning in the city through their actions and interactions (Doserto, 1997).

Methodology:

This research uses thematic analysis to collect and interpret narratives from residents of Tabriz who are over 25 years old, have lived in the city for more than 10 years, and possess sufficient knowledge about its cultural policies. The participants, both men and women, shared their insights through in-depth interviews. The goal was to gather a diverse range of opinions and experiences, capturing the different ways in which Tabriz's residents understand and engage with the city's cultural policies.

Results and Discussion:

The thematic analysis yielded several key themes, which are summarized below:

1. The Suffering of Forgetfulness: Drawing on Crinson's theory of urban memory, this theme highlights how urban renewal projects in Tabriz disconnect the present city from its past. As the city's infrastructure is modernized, its

¹ Corresponding author: somayeh.shalchi@gmail.com

historical identity is eroded, leading to a sense of loss among residents.

2. **Traces of Memory:** Benjamin views the city as a complex site of perception and memory (Benjamin, 1986: 26). In Tabriz, the fast pace of renovations has resulted in the destruction of many historically significant areas, leaving residents with a fragmented sense of their city's past.

3. **Repeated Collapse:** Berman argues that modernity is a shared experience of both creation and destruction (Berman, 2016: 15). Tabriz, like many cities undergoing rapid modernization, experiences this duality—while modern urban development brings economic opportunities, it also threatens the city's cultural and historical fabric.

4. **Memory Policy:** Miztal's notion of memory policy refers to the way in which official narratives are imposed from above, shaping collective memory (Miztal, 2003: 129). In Tabriz, the dominant political and cultural discourses often reshape the city's memory, leaving little room for organic, grassroots narratives to emerge.

5. **The Other of the City:** Simmel's concept of the duality of self and other is crucial for understanding the subjectivity of urban dwellers. In Tabriz, the coexistence of traditional and modern elements creates a complex dynamic between residents' historical identity and their adaptation to modernity. This is reflected in the city's proximity to Turkey, which shares similar historical and cultural contexts.

6. **Channelization of Space:** Lefebvre posits that urban planners play a crucial role in controlling and producing space (Lefebvre, 2015: 37). In Tabriz, planners have been instrumental in transforming the city through modernization projects that prioritize infrastructure over the preservation of historical sites, contributing to the loss of cultural memory.

7. **Resistance Activism:** Doserto's theory of power and resistance in urban spaces (Doserto, 1997) is evident in the actions of Tabriz's citizens, who strive to preserve their ethnic, linguistic, and cultural diversity. Through various forms of activism, they resist the homogenization of their city's identity and seek to retain its unique character.

Conclusion:

Cultural sustainability, which encompasses the preservation and expansion of history, values, and relationships, is a key component of urban life. In Tabriz, the process of renovation and reconstruction has been marked by rapid changes and widespread destruction. The residents of Tabriz experience this as a loss of their city's historical and cultural identity. For Tabriz to develop successful cultural policies, its urban plans must prioritize the needs and interests of its citizens over cars and infrastructure. Moreover, these policies should be democratic and inclusive, reflecting the diversity of the population. The narratives of Tabriz's residents offer valuable insights into their levels of satisfaction with the city's cultural policies and their willingness to engage in its governance. As urban renewal continues to reshape Tabriz, it is crucial to listen to these voices and incorporate them into future policy decisions to create a city that honors both its past and its future.

Keywords:

Cultural policy, Tabriz city, modernization, memory, ethnic and linguistic diversity.

Acknowledgment:

This article is based on a master's thesis in sociology titled "People's Narrative of the Cultural Policies of Tabriz City after the War," defended by the second author under the guidance of the first author and the advice of the third author at Allameh Tabatabai University.

Citation: Shalchi, S., Allah Dosti, M. (2024). Studying citizens' narratives on the cultural policies in the city of Tabriz, *Motaleate Shahri*, 13(51), 87–98. <https://doi.org/10.22034/urbs.2024.139835.4976>.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مطالعه روایت های شهروندان از سیاست های فرهنگی شهر تبریز^۱

سمیه شالچی^۲ - استادیار، گروه جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
مریم الله دوستی - دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۲ مهر ۱۴۰۲ تاریخ پذیرش: ۳۰ بهمن ۱۴۰۲

چکیده

فرهنگ یکی از مهم ترین مؤلفه های حیات شهرها محسوب می شود و سیاست گذاری فرهنگی شهری می تواند در نقش محرک و تسهیل گر سیاست های توسعه شهری ظاهر شود. شهر تبریز به عنوان یکی از مهم ترین کلانشهرهای ایران در طول تاریخ همواره از ابعاد مختلف مورد توجه قرار داشته و یکی از تأثیرگذارترین شهرها بر تحولات فرهنگی ایران محسوب می شود. در این پژوهش سعی بر آن بوده است که سیاست های فرهنگی شهر تبریز در چهار محور اصلی نامگذاری معابر عمومی، ساخت المان ها و تندیس ها، مواجهه با گذشته شهر و سیاست های قومیتی، از چشم انداز ساکنان آن مورد مطالعه قرار بگیرد. همچنین به این موضوع پرداخته شود که ساکنان شهر تبریز سیاست های فرهنگی شهرشان را چگونه روایت می کنند و چه درکی از آن دارند؟ این پژوهش از نوع کیفی و با روش تحلیل مضمون انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش، زنان و مردان تحصیل کرده بالای ۲۵ سال هستند که بیش از ۱۰ سال در شهر تبریز زندگی کرده و آگاهی کافی در رابطه با درک سیاست های فرهنگی را داشته باشند. نمونه شامل ۱۵ نفر (هشت نفر مرد و هفت نفر زن) بوده که به صورت هدفمند انتخاب شده و نحوه گردآوری داده ها از طریق مصاحبه نیمه ساخت یافته بوده است. در بخش نظری این پژوهش، از نظریات لوفور و تولید فضا، بنیامین و خاطره، دوستو و مقاومت، میزتال و حافظه بهره برده ایم. یافته های این پژوهش در قالب هفت تم اصلی "رنج نسیان، رد پای خاطره، فروپاشی مکرر، سیاست حافظه، دیگری شهر، کانالیزه کردن فضا و کنشگری مقاومتی" بیان شده اند. یافته های این پژوهش حاکی از آن است که در سال های اخیر با اعمال سیاست های از بالا به پایین و گاه نامناسب، شهر تبریز از الگوی توسعه شهری تاریخی و پیشین خود فاصله گرفته و مسیری متفاوت در پیش گرفته است. همین امر ساکنان را با مقاومت نسبت به این سیاست ها و با نوعی تعصب نسبت به شهرشان روبه رو کرده است.

واژگان کلیدی: سیاست فرهنگی، شهر تبریز، نوسازی، نسیان، تنوعات قومی و زبانی.

نکات برجسته

- اعمال یک جانبه سیاست های فرهنگی شهری مشکل آفرین است.
- فرآیند نوسازی با نوعی یکسان سازی مدرن همراه است.
- هویت شهروندی در تقاطع قدرت تعریف و بازتعریف آن توسط خود شهروندان شکل می گیرد.
- شهروندان نیازمند سیاست های فرهنگی دموکراتیک هستند.

۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی با عنوان "روایت مردم از سیاست های فرهنگی شهر تبریز پس از جنگ" است که به وسیله نویسنده دوم و با راهنمایی نویسنده اول در دانشگاه علامه طباطبائی دفاع شده است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: somayeh.shalchi@gmail.com

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین تغییرات در مطالعات شهری اخیر توجه به معنای فرهنگی مکان‌های فیزیکی است. اهمیت یافتن فرهنگ در درک معنای مکان در این واقعیت ریشه دارد که شهرها به عنوان مهم‌ترین محیط زندگی انسان امروزی به شدت تحت تأثیر تحولات فرهنگی هر روزه و شتابان قرار گرفته‌اند. امروزه شهرها بیشتر از هر زمان دیگری به فضاهایی برای فرهنگ تبدیل شده‌اند. در دنیای کنونی دولت‌ها با اجرای سیاست‌های فرهنگی و اعمال نوعی راهبرد قدرت می‌خواهند شهر را از آن خودشان بکنند. حکومت‌ها با ایجاد بازنمایی‌هایی در فضا و تولید فضاهای جدید در تلاش برای تحقق این امر هستند. اما از طرفی مردم به عنوان ساکنان اصلی شهر تجربه‌های زیسته‌ای دارند که شرایط پذیرش و برخورد با این سیاست‌های فرهنگی را متفاوت می‌کند. مردم عادی علاوه بر این که تماشاگران یا مصرف‌کنندگان عرصه فرهنگ هستند، در متن آن نیز حضور دارند و قواعد بازی را می‌سازند. بر این اساس موضوع اجرای سیاست‌های فرهنگی یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات کلانشهرهای ایران و از جمله تبریز محسوب می‌شود. در دوران پس از جنگ و با شروع مجدد سیاست‌گذاری‌های شهری از نظر فرهنگی و سازندگی این مسئله مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. به عبارتی، در همین دوران است که شهرسازی در تبریز همچون دیگر شهرهای ایران با تبعیت از مدل‌های کلیشه‌ای توسعه شهری (عمدتاً متجدد)، زمینه‌ساز مشکلات عدیده‌ای در زمینه مدیریت شهری شد. در واقع تبریز مصداق و نمونه‌ای از شهرنشینی و شهرسازی در دوران پس از جنگ است که به رغم انسجام فضایی و فشردگی در مرحله پیدایش و رشد ارگانیک آن، در پی تحولات ناشی از شهرسازی معاصر و سیاست‌های فرهنگی نامناسب متحول شده و این شهر را با مشکلاتی مواجه کرده است. در سال‌های پس از جنگ برنامه‌ریزی و اعمال یک‌جانبه سیاست‌های فرهنگی شهری در فضاهای عمومی شهر تبریز و بی‌توجهی به مشارکت ساکنان عادی شهر به عنوان اعضای اصلی شهری که زندگی روزمره خود را در آن سپری می‌کنند، از جهت برنامه‌های شهری مشکلات جدی را در شهر تبریز به وجود آورده است. مدیران شهری تبریز در اجرای بسیاری از این برنامه‌ها و سیاست‌های فرهنگی با مقاومت جدی از سوی مردم مواجه شده‌اند. یکی از مهم‌ترین سیاست‌های فرهنگی نامگذاری معابر عمومی است که شهر تبریز با کوچه و معابر چند اسمی شناخته می‌شود؛ چرا که این معابر در میان مردم کوچه و بازار به نامی خاص، بر روی تابلوها به اسم دیگر و از سوی مسئولان و در پرونده‌های شهرداری هم به نامی دیگرند. این موضوع برای بسیاری از مهمانان و گردشگران هم مایه دردسر و بلا تکلیفی است. قطعاً باید ریشه این موضوع را در باورهای فرهنگی و تاریخی مردمان این شهر جست و جو کرد که به رغم تغییر اسامی هیچ رغبتی به پذیرش اسامی جدید پیدا نکرده‌اند. المان‌های شهری از دیگر سیاست‌های فرهنگی است که شهر تبریز با مسائلی در این رابطه روبه‌رو است. قرابت حداکثری یک المان شهری با هویت آن جامعه و شهر یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی است که باید به آن توجه شود. آنچه فرم و محتوای المان شهری را تعیین می‌کند، در یک کلمه هویت و فرهنگ آن شهر است. تبریز با توجه به پیشینه ویژه‌ای که دارد، سرشار از عناصر جذاب تاریخی، فرهنگی، سیاسی و کانون بسیاری از تحولات اجتماعی،

سیاسی و فرهنگی در ایران بوده است. المان‌های شهر تبریز باید بتواند این گذشته درخشان و هویت مستحکم را بازنمایی کند. اما به نظر می‌رسد برنامه‌های جدید نمونه‌های غیربومی، جایگزین فرهنگ بومی شهر تبریز می‌شود که این امر مردم را به نوعی مقاومت وادار کرده و موجب نارضایتی مردم شهر تبریز از عملکرد مسئولان این سیاست‌ها شده است. پیاده کردن یک شبه برخی سیاست‌های فرهنگی در سطح شهر و برجیدن آنها در شب بعد، حکایت از این مسئله و نابسامانی‌ها در شهر و مقاومتی دارد که از سوی مردم در برابر این عملکرد قدرت صورت می‌گیرد. این پژوهش در پی آن است که ساکنان شهر تبریز چه روایت‌هایی از سیاست‌های فرهنگی شهرشان (نامگذاری معابر عمومی، ساخت المان‌ها و تندیس‌ها، مواجهه با گذشته شهر و سیاست‌های قومیتی) دارند؟ ساکنان شهر تبریز چه راهبردهایی در مواجهه با اجرای سیاست‌های فرهنگی شهرشان به کار می‌برند؟

۲. چارچوب نظری

امروزه بسیاری از فضاهای شهری به دلیل مشکلات متعدد در ابعاد فرهنگی، کالبدی، تاریخی با ناکارآمدی و رکود شهری مواجه هستند. این امر موجب توجه و تأکید پژوهشگران و کنشگران به این بعد از حیات شهرها شده است. با توجه به نقش بسیار مهم فرهنگ در شهرها، عناصر ذهنی و فرهنگی حتی بیش از عناصر عینی می‌توانند در انسان احساس رضایتمندی ایجاد کنند. انسان به عنوان یک موجود اجتماعی در فضایی فرهنگی زندگی می‌کند. امروزه فرهنگ‌های مختلف این فرصت را ایجاد کرده‌اند که گروه‌های مختلف با فرهنگ‌های متفاوت ارتباط سازنده‌ای داشته باشند. با توجه به اهمیت این حوزه فضاهای شهری به ویژه اماکن تفریحی و تاریخی باید بتوانند این ظرفیت را ایجاد کنند تا روح عناصر فرهنگی در اماکن عمومی شهر جریان یافته و زمینه برای تعامل و رشد نگرش‌های مثبت نسبت به همه فرهنگ‌ها ایجاد شود. توجه به شاخص‌های فرهنگی مکان نه تنها در شکل‌گیری رضایت مکانی و تقویت انسجام قومی مؤثر خواهد بود بلکه می‌تواند فرصت‌های لازم برای هویت بخشی شهری را فراهم سازد (Babebe, et al., 2021). کیفیت محیط شهری مجموعه‌ای از شرایط اجتماعی، فرهنگی و کالبدی است که نشان دهنده میزان رضایت و یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری است. در واقع حس رفاه و رضایت‌مندی به واسطه ویژگی‌های فیزیکی، اجتماعی و نمادین منتقل می‌شود. در همین راستا نتایج مطالعات پیشین بیانگر این موضوع است که عوامل فرهنگی شهرها در وضعیت مناسبی قرار ندارند و باید راهبردهای تدافعی مانند ارتقای سرمایه اجتماعی شهروندان و مشارکت شهروندان در توسعه برنامه‌های فرهنگی در اولویت طرح‌ها قرار بگیرد که لازمه اصلی آن مشارکت همه جانبه شهروندان در مراحل مختلف تهیه، اجرا و نظارت طرح‌های توسعه شهری است (Pourahmad, et al., 2018). علاوه بر این بافت‌های تاریخی شهرهای ایران با وجود برخورداری از بیشترین بالقوگی توسعه فرهنگی و حضور پرتعداد عناصر ارزشمند میراثی، به دلیل دگرگونی و فروپاشی بنیان‌های دیرپای اجتماعی، امکان بهره‌مندی از امتیازات توسعه اقتصادی متوازن و استفاده بهینه از داشته‌ها و ثروت فرهنگی نهفته در بافت خود از آنها سلب گردیده است (Lotfi, et al., 2017). شهرها به

از افول و بحران حافظه در شهرهای امروزی دانست. از این رو در یک شهر مدرن، عمارت‌ها و بناهای تاریخی دیگر با معانی استعاری عمل نمی‌کنند، تا ارتباط شهروندان با اعمال و رویدادهای گذشته را به شهروندان یادآوری کنند و در نتیجه به کانون فراموشی جمعی تبدیل می‌شوند. به عبارتی از دست دادن حافظه شهری زمانی حادث می‌شود که یک تغییر عمده در محیط فیزیکی و اجتماعی رخ دهد. تغییر در محیط فیزیکی یکی از عوامل ایجاد اختلال در حافظه شهری است. در همین راستا میزتال رویکردی در بساخت حافظه مطرح می‌کند که آن را رویکرد ابداع سنت می‌نامد (Miztal, 2003:129). چشم‌انداز ابداع سنت بدرستی بیان می‌کند که چه کسی مسئول گزینشگری حافظه است. این شکل از حافظه نشان می‌دهد که مدیریت رسمی حافظه جمعی در عین حالی که پیوسته برای مشروعیت بخشی به قدرت ترسیم می‌شود همچون امری در نظر گرفته می‌شود که عمدتاً حول دو محور سانسور یا فراموشی و به یادآوری سازمان یافته اجتماعی قرار می‌گیرد. در این رویکرد بیان می‌شود که هر دو این روش‌ها به طور مداوم در تولید آگاهانه سنت‌ها با هدف خدمت به دولت‌ها به منظور مشروعیت بخشیدن و تحکیم نظام‌های سیاسی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در واقع این ماهیت رژیم سیاسی است که مشخص می‌کند برای بساخت یک گذشته کدام روش‌های در دسترس مورد تأکید قرار می‌گیرند (Miztal, 2020:109). در این چشم‌انداز فرض بر این است که خاطرات ما از گذشته ابزاری و تحت تأثیر منافع کنونی و تنش برانگیز است، این رویکرد بر روی کنترل و دستکاری حافظه از بالا اشاره کرده و بیان می‌کند که حافظه فقط از بالا به پایین ساخته می‌شود. اما از طرفی کارکردی که هر یک از ما به هر یک از عناصر زندگی روزمره اختصاص می‌دهیم ممکن است کاملاً متفاوت از هم باشد، بنابراین هر یک از ما خالق معنی در شهر هستیم (De Certeau, 1997). ساکنان یک شهر می‌توانند با قدم زدن در شهر معنای از پیش داده شده به شهر را از آن بگیرند و معانی و نشانه‌های جدیدی را بیافرینند و در حین راه رفتن در شهر، یک مکان را به معنا تبدیل کنند (De Certeau, 2018). به عبارتی می‌توان گفت که هر شهر برحسب توپوگرافی‌های اجتماعی مکان‌های مختلف، مرزهای واقعی و خیالی آنها خوانده می‌شود. ذهن و ادراک آدمی در شهر می‌تواند فضاهای آشنا را دنبال کرده و با نشانه‌ها و تابلوهای خیابان تصور کند. در نتیجه شهر به مثابه عرصه خاطرات فردی عمل می‌کند که می‌توان حکایت‌های فضای اش را به شیوه‌های مختلف ثبت کند و حافظه منبعی است برای ثبت خاطرات و شکل‌گیری فرایند خاطره‌سازی که در نهایت تصویر شهر را آشکار می‌کند (Benjamin, 2015). شهر تبریز با بازسازی‌ها و نوسازی‌های مختلف پیوسته در حال تغییر و تخریب شکل شهر است. گذشته شهر و حافظه سنتی آن در شهر پیشامدرن، پیوسته برای فرد زنده می‌شد زیرا فرایندهای تخریب و بازسازی شهری به شدت امروز نبوده است. در شهرهای تاریخی و سنتی، الگوهای حافظه در امتداد فضا و مکان طراحی می‌شده و بناها و ساختمان‌ها، المان‌ها و تندیس‌های شهری طوری طراحی می‌شده که برای فرد پیوسته چیزی از گذشته را زنده کند. در واقع این بناها به صورت استعاری عمل می‌کنند و برای شهروندان رخدادهای گذشته را یادآوری می‌کنند. اما در دوران مدرن ما وارد ساحت دیگری از طراحی و حافظه شده‌ایم. در دوران معاصر شهرنشینی به موازات تخریب‌ها،

عنوان عرصه ظهور فرهنگ (Navarro & Terry, 2012) باید بتواند خود را از مصرف خالص به مراکز انعطاف‌پذیرتر و دایره‌ای تبدیل کند و از میراث فرهنگی، طبیعی و تاریخی که آن را به وجود آورده الهام بگیرند (Aciri, et al., 2021). زیرا در اکثر موارد شهرها، به عنوان فعالیت‌های فرهنگی به اجزای اساسی توسعه شهری تبدیل شده‌اند و فعالیت‌های فرهنگی تا حد زیادی توسط سازمان‌ها به عنوان راهی مهم برای تأکید بر شهر و منحصر به فرد بودن آن تلقی می‌شوند. همچنین فعالیت‌های فرهنگی باعث تحریک توسعه اقتصادی در عین بهبود کیفیت می‌شوند (Grodach & Loukaitou, 2007). براساس نتایج پژوهش‌های گذشته می‌توان ریشه بسیاری از مسائل را ضعف در ساز و کارهای مدیریت شهری در نهادینه سازی فرهنگ شهروندی دانست که این موضوع شهروندمداری را هم با مشکل مواجه کرده است (Rahimi, 2012). پس از بررسی مطالعات پیشین به این موضوع پی بردیم که بسیاری از پژوهش‌های بیان شده، تمرکز خود را بر رویکردهای ساختاری و برنامه‌ریزی، بیشتر با دغدغه‌های معمارانه و طراحی شهری منعطف کرده‌اند و تحقیقات خیلی کمی بر رویکردهای جامعه‌شناختی در رابطه با سیاست‌های فرهنگی انجام شده است. از این رو در پژوهش حاضر تلاش شده، به طور عمیق‌تر و با رویکرد جامعه‌شناختی، به موضوع سیاست‌های فرهنگی شهری پرداخته شود. همچنین این موضوع به طور جزئی‌تر و از چشم‌انداز ساکنان عادی یک مکان مورد مطالعه قرار بگیرد.

لوفور با طرح مسئله و تعریف مجدد معنای شهر به رهیافت اقتصاد سیاسی فضا نزدیک‌تری می‌شود. سرمایه‌داری بیشتر از هر فضای دیگری از طریق شهر رشد می‌کند؛ از این طریق دوران جدیدی برای سرمایه‌داری شکل گرفته است. دورانی که در آن سرمایه‌داری به جای تولید کالا به سوی تولید فضاهای شهری پیش می‌رود. به عبارتی سرمایه‌داری برای نگهداشت جریان سرمایه‌دارانه‌ی تولید به سوی تولید فضا در حرکت است (Lefebvre, 1991). براین اساس مفهوم فضا خنثی نبوده و امری سیاسی است. فضا نمی‌تواند موضوعی جدا از ایدئولوژی و یا سیاست باشد؛ چون فضا، پیوسته به شکل سیاسی و راهبردی عمل می‌کند. در واقع می‌توان گفت، فضا تولیدی اجتماعی است و تولید فضا درست همانند تولید کالاهای تجاری است (Lefebvre, 1971). تولید فضا در جامعه سرمایه‌داری با هدف دستیابی به سود بیشتر انجام می‌گیرد. در واقع فضا در مرکز روند پیوسته اجتماعی و تاریخی قرار دارد که مبارزه بر سر معانی و ارزش‌ها را تضمین می‌کند. براین اساس در رابطه با اهمیت ساختمان‌ها و بناهای تاریخی می‌توان بیان کرد که آنها به طور بالقوه می‌توانند تجسم مشهود از امر نامرئی باشند؛ بیانی که از طریق آن ساختار خیالی وطن بازنمایی می‌شود. مصداق‌های واضحی از ساختمان‌های خاص وجود دارد که نماد یک شهر یا حتی یک کشور است. به عبارت دیگر بناها، مکان‌ها، سنت‌ها و فرهنگ‌ها بخشی از ارزش‌های شهری را تشکیل می‌دهند. براین اساس مکان‌های برجسته ارزش خود را حتی بعد از تخریب و آسیب‌های زیاد و بازسازی حفظ می‌کنند و ارزش‌های خاطره‌ای مکان‌ها می‌توانند به واسطه تلاش‌های جمعی و آیین‌های مذهبی حفظ شوند (Crimson, 2017). با مطالعه آثار تاریخی به عنوان مکان‌های خاطره و یکی از عرصه‌های نوظهور حافظه شهری، می‌توان تخریب و بازسازی مستمر مدرنیستی آنها را شاخصی

است. تحلیل مضمون، عبارت است از عمل کدگذاری، طبقه‌بندی و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند. این روش یکی از مهارت‌های رایج در تحلیل‌های کیفی محسوب می‌شود. (Braun & Clarke, 2006) جامعه آماری پژوهش حاضر، زنان و مردان تحصیلکرده، شخصیت‌ها و فعالان فرهنگی بالای ۲۵ سال هستند که بیش از ۱۰ سال در شهر تبریز زندگی کرده و آگاهی کافی در رابطه با درک سیاست‌های فرهنگی، مسئله و سئوالات پژوهش را داشته باشند. روش نمونه‌گیری، هدفمند است که در آن افرادی انتخاب شده‌اند که نسبت به موضوع پژوهش الگوهای مهم روایتی را بازتاب بدهند. مشارکت کنندگان انتخاب شده در این پژوهش شامل ۱۵ نفر هستند (هشت نفر مرد و هفت نفر زن). تلاش بر این بوده که شرکت کنندگان از مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز انتخاب شوند. تمامی مصاحبه‌ها به صورت حضوری و به زبان ترکی (آذری) که زبان مادری ساکنان این شهر است، انجام گرفته و به زبان فارسی برگردانده شده است. برای افزایش اعتبار و پایایی پژوهش، نقل و قول‌های مستقیمی از شرکت کنندگان آورده شده است. مصاحبه‌ها با توجه با سیاست‌های فرهنگی شهر و از طریق پرسش‌هایی در رابطه با چهار محور اصلی، مواجهه با میراث و گذشته شهر، نامگذاری معابر عمومی، ساخت‌المان‌ها و تندیس‌ها و سیاست‌های قومیتی شهر انجام گرفته است. در طول مدت انجام مصاحبه‌ها همزمان فرایند کدگذاری نیز شروع شده و نهایتاً تم‌های اصلی از بین پاسخ‌های شرکت کنندگان استخراج شدند.

تغییرات و بازسازی‌های متعدد، اشکال خاطره، یادمان‌ها و نمادهای یادآورنده نفی می‌شوند. شهر گذشته درون شهر مدرن نفی و گم می‌شود و به غیابی آزردهنده تبدیل می‌شود. در صورتی که در گذشته، شهر خودش به منزله یادبودی برای خودش اعمال هویت می‌کرده است. رجوع به شهر تبریز و مطالعه سیاست‌های فرهنگی در این شهر از نگاه مردم در فرایند نوسازی در چنین چارچوبی ترسیم می‌شود. روایت مردم ساکن در شهر تبریز از نوسازی و چگونگی اجرای سیاست‌های فرهنگی در سطح شهر تبریز، ارائه تبیینی است از سوی راهبرد قدرت در بافت این کلانشهر. شهر تبریز دارای یک پیشینه است که آن گذشته از دست رفته از درون فضاهای متنی موجود در شهرمانند ساختمان‌های مهم، روایات، داستان‌ها، هنرها، مراسم یادبود و غیره، قابل بازیافتن است. روایتی که از خلال این فضاهای متنی قابل دستیابی است، خواهد توانست به واقعیت امروز زندگی ساکنان در شهر تبریز معنا ببخشد. در نتیجه از این جهت است که ما مفهوم و مقوله مقاومت، راهبرد و تاکتیک را به کار می‌بریم تا با شنیدن روایات مردم بتوانیم نحوه نگاه، برخورد و مقاومت یا کنار آمدن ساکنان این شهر با سیاست‌های فرهنگی شهرشان که از سوی راهبرد قدرت اعمال می‌شود را بازیابیم و تصویر شهر امروز را برجسته کنیم.

۳. روش

این پژوهش از نوع کیفی با روش تحلیل مضمون (تحلیل تماتیک)

جدول شماره ۱: مشخصات مصاحبه شوندهگان

ردیف	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
نام	صبا	ناصر	فاطمه	محمد	مهسا	محمود	بهراد	حمیده	نادر	الناز	عباس	زینب	علی	پریسا	ابراهیم
سن	۲۹	۵۴	۲۷	۳۰	۳۲	۷۵	۳۴	۴۰	۴۴	۳۳	۶۰	۳۸	۴۰	۳۵	۷۰
تحصیلات	لیسانس	لیسانس	فوق لیسانس	لیسانس	لیسانس	فوق دیپلم	فوق لیسانس	فوق لیسانس	فوق لیسانس	لیسانس	لیسانس	فوق لیسانس	فوق لیسانس	لیسانس	لیسانس
مدت سکونت	سال ۲۹	سال ۵۴	سال ۱۵	سال ۲۰	سال ۳۲	سال ۷۵	سال ۳۴	سال ۴۰	سال ۲۰	سال ۳۳	سال ۶۰	سال ۳۸	سال ۳۰	سال ۲۸	سال ۷۰
منطقه سکونت	منطقه ۶	منطقه ۳	منطقه ۸	منطقه ۶	منطقه ۳	منطقه ۱۰	منطقه ۱	منطقه ۴	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۸	منطقه ۱	منطقه ۸

و طرح‌های کلان در شهر تاریخی تبریز، این شهر را با سرعت هرچه بیشتر از آن گذشته به یادماندنی جدا می‌کند و شهر را برای ساکنان آن نسبت به گذشته‌های نه چندان دورش غریبه‌تر می‌کند. در جریان همین تحولات، نوسازی‌های از بالا به پایین و ورود جریان‌های غالب کلانشهری از درون مرزها و فرامرزها، همینطور جریان‌های یکسان‌سازی قومی، هویتی و زبانی رنج ناشی از نسیان و از دست رفتن گذشته را برای ساکنان تبریز بیش از پیش آزردهنده می‌کند. در روایت‌ها حاکی از آن است که کمرنگ شدن گذشته در تصویر شهر و تغییرات رو به نابودی بافت سنتی و قدیمی شهر حسی از نوع نسیان و یک شکاف عمیق بین گذشته محبوب ساکنان شهر با روزگار امروز آنها ایجاد کرده است. ساکنان تبریز از «باغ شهری» صحبت می‌کنند که با داشتن باغ‌های وسیع و سرسبز و درختان تنومندش معروف بود و حالا خالی از فضای سبز است. آنها از «کوچه پس کوچه‌های» گجیل، چرنداب، سرخاب، شنب‌غازان و ششگلان... و خیلی از این محله‌های قدیمی تبریز با خانه‌ها و مساجد آجری پر از صفا و صمیمیت، از قهوه‌خانه‌ها

۴. بحث و یافته‌ها

این بخش به ارائه و تحلیل مضامین به دست آمده اختصاص یافته است. محور اصلی آن ارائه پاسخی به سئوالات پژوهش بوده و شامل روایت ساکنان شهر تبریز از نوسازی‌ها و سیاست‌های فرهنگی شهرشان است. هدف اصلی در این بخش تحلیل و تفسیر مضامین اصلی و واحدهای معنایی است که از بطن روایت‌ها و اظهارات مهم مشارکت کنندگان حاصل شده است.

۴.۱. روایت ساکنان تبریز از نوسازی‌ها و سیاست‌های فرهنگی شهر

۴.۱.۱. رنج نسیان

از نظر کرینسون حافظه شهری به نوعی می‌تواند نشانگر حس تعلق افراد به شهرشان باشد. هر اندازه ساکنان یک شهر حافظه متکثر و خاطرات بیشتری از شهرشان داشته باشند، حس تعلق آنان به شهرشان بیشتر خواهد بود و این موضوع سرمایه اجتماعی بیشتر شهر را در پی خواهد داشت (Crimson, 2017). جریان‌های نوسازی شهری

۴.۱.۲. زدپای خاطره

بنیامین معتقد است که شهر عرصه پیچیده ادراک و خاطره است، اما خاطره ابزار رسیدن به گذشته نیست، خاطره تنها به عنوان یک میانجی برای تجربه است. وی در تلاش است از طریق توصیف شیوه عملکرد خاطره و جریان تصور و ادراک راهی به سوی قرائت فضاهای شهرها و محله‌ها بگشاید و هر مکان را براساس ویژگی‌های بومی و منحصر به فرد آنجا قابل خواندن بکند. وی به دنبال ردیابی گذشته‌های پنهان شده در فضاهای فیزیکی است و شهر مادی را در جریان عکس‌العمل‌های تصویری و حسی جست و جو می‌کند (Tankis, 2016). شهر سرشار از معنایی است که ساکنان هم به اندازه خود مکان در آن معانی سهیم‌اند. چیزی که ساکنان شهر تبریز در جریان سریع نوسازهای شهرشان تجربه می‌کنند، انحطاط خاطرات آنهاست که با حسرت نابودی کهن شهر همراه است، اما در حقیقت شهر بدون این خاطرات فردی و جمعی بی‌معناست و خاطره‌ها هستند که شهر را برای ساکنان‌اش معنا دار می‌کنند. در واقع همین خاطرات سهم ساکنان از شهر است که حسی از مأنوس شدن و وابستگی ساکنان به شهرشان را با خود به همراه می‌آورد. در پی آن ساکنان به شهرشان حس تعلق عمیق پیدا می‌کنند و خود را متعلق به شهرشان می‌دانند. می‌توان گفت در تمام دوران‌ها غالباً شیوه مواجهه ما با مدرنیته در دو جهت متضاد بوده که یک جهت آن تماماً رد و نفی را در برمی‌گیرد و طرف دیگر آن تمجید و تحسین آن را، در حالی که این جریان نوسازی همواره نیازمند این است که به شکل خلاقانه‌ای با مدرنیته روبه‌رو شود. اما بی‌توجهی به این خلاقیت، شهری خالی از هویت و بیگانه با ساکنانش را خواهد ساخت. «من خودم یادم هست زمانی که بچه بودم خانه پدرم حیاط دار بود، ما کیف دنیا را تا اون حیاط‌ها و حوض‌های آب می‌کردیم، اما الان دیگه از این گذشته در تبریز خبری نیست و تک‌تک آن خانه‌ها جای خودشون رو به آپارتمان‌های چندین طبقه دادن و اون محله‌های زیبا رو از شکل قدیمی‌اش در آوردن، این ساخت و سازهای جدید به شخصه باب میل من نیست، درسته شهر رو مدرن‌تر و زیباتر می‌کنه ولی در عوض تاریخ و اصالت و صمیمیت‌های مارو کمتر می‌کنه» (نادر ۵۴ ساله).

چیزی که از سوی ساکنان شهر تبریز مدام به آن اشاره می‌شد، جای خالی محله‌های قدیمی، خانه‌های حیاط‌دار، خانه‌های باصفای پدر بزرگ و مادر بزرگ، بازارهای قدیمی... و تمام مکان‌های خاطره‌ساز برای ساکنان این شهر که روزگاری در آن زیسته و قد کشیده‌اند و حال از آنها محروم‌اند و تنها دارایی ساکنان از آن مکان‌ها خاطراتی نهفته در گوشه‌ای از ذهن است. «محله قدیم پدر بزرگم اینا که سمت قونقا می‌نشستند، تمام خاطرات کودکی من اونجاست، هنوزم که هنوزم وقتی میرم اون طرفا کل خاطرات و دوران خوش بچگی و نوجوانیم برام زنده میشه، درسته که تبریز خیلی تغییر کرده ولی خاطره‌ها که از یاد نمیرن، یادش بخیر گولستان باغی (باغ گلستان) برای من پراز خاطره هست» (حمیده ۴۰ ساله).

۴.۱.۳. فروپاشی مکرر

به بیان برمن مدرنیته همان تجربه‌ای است که همه ما در آن شریکیم. مدرن بودن برای ما یعنی تعلق داشتن به محیطی که رشد و دگرگونی

و مکتب‌خانه‌هایی صحبت می‌کنند که روح زندگی بودند. از «بازارهای قدیمی» شهرشان، بازار بزرگ و بازار گجیل روایت می‌کنند که حالا رنگ باخته‌اند و جای خود را به برج‌های بلند و درخشان داده‌اند و ساکنان با حسرت تنها به تماشای تخریب و نابودی آنها نشستند.

«به فضاهای قدیمی و بافت‌های سنتی و معماری‌های خاص خیلی علاقه دارم، با این که خودم در یک منطقه کاملاً مدرن تبریز بزرگ شدم و بچه ولیعصر هستم، ولی گجیل تبریز رو خیلی دوست دارم، کوچه پس کوچه‌های گجیل، حتی اون خونه‌های قدیمی و آجری‌اش، اون در و ورودیش، بازار گجیل که خیلی عالیه، وقتی میرم اونجا روحم آرامش خاطر پیدا میکنه، دلم باز میشه هم قدیمیه و جالبه، تمام زیبایی‌ها و ساختمان‌های زیبا و شیک و مدرن تبریز یک طرف و گجیل تبریز با همه قدمتش یک طرف هست» (بهزاد ۳۴ ساله).

«همین بازار بزرگ خیلی زیباست، من وقتی میام اینجا همه جای این بازار، تیمچه‌هاش، سردرهاش، ستون‌ها، مسجدها و مکتب‌خونه‌های قدیمی که داخل بازار هست حتی این آجرها و معماریش واقعا بهم حس خوب و آرامش میده» (مهسا ۳۲ ساله)

آنها از «روابط همسایگی و انسان‌های صمیمی» و روابط و فضای سالم محله‌های قدیمی‌شان روایت می‌کنند که پراز امنیت و صمیمیت بود. آنها از «اصالت و صفا و زیبایی و ناب بودن گذشته» صحبت می‌کنند و آن گذشته را مکانی پراز آرامش بازنمایی می‌کنند. «گذشته و قدیم شهر تبریز رو خیلی دوست دارم، چون اصالت داشت، همه چیز رنگ و بوی دیگه‌ای داشت. این شهر پراز آرامش و اصالت و ویژگی‌های خاصی بود که فقط مختص به تبریز بودند» (صبا ۲۹ ساله). مردم تبریز از «مراسم‌های بومی» خودشان، از زنده بودن زبان مادری، قومیت و هویت خودشان، از موسیقی‌ها و فولکلور روایت می‌کنند که با صفای آن دوران این‌ها هم حیاتی داشتند. «قبلا در شهر تبریز برنامه‌هایی بود که خیلی نشون دهنده هویت و قومیتمون بود، ولی الان خیلی کم شده، قدیم در شاه‌گولی (اتل‌گلی) خیلی برنامه‌های شادی انجام می‌شد، خیلی از زبان آذری، موسیقی‌های آذربایجان و آداب و رسوم تبریز استفاده می‌شد، ولی الان دیگه نیست» (محمود ۷۵ ساله). آنچه از مصاحبه‌های ساکنان شهر تبریز فهمیده می‌شود، بیانگر این است که هر آنچه از گذشته برای آنها باقی مانده را میراث تلقی می‌کنند. آن بناها و خانه‌های به یادگار مانده را تکه‌ای جدا شده از آن گذشته محبوب می‌دانند که پراز حس خوب و مکانی برای آرامش خاطر است که رنگ و بوی آن ایام را دارند و گنجی برای کناره گرفتن از این مشغله‌های امروزی و پناهگاه رفع خستگی زندگی روزمره هستند. «بناهای تاریخی و قدیمی شهر تبریز رو خیلی دوست دارم، هر موقع که از این شلوغی شهر خسته میشم پناه میارم به این بناهای پراز آرامش، به خصوص محله‌ها و خونه‌های قدیمی شهر تبریز» (فاطمه ۲۷ ساله). تصویری که شهروندان تبریزی از گذشته شهرشان ارائه می‌دهند تنها محدود به رخدادهای یا خاطرات زندگی روزمره آنها نیست بلکه ساکنان با روایت آن دوران پیشین جریان‌هایی از زوال و فقدان گذشته را توصیف می‌کنند و این فقدان را در هویت، قومیت، اصالت، محله‌ها، روابط همسایگی، بافت تاریخی خود و به طور کلی این از دست دادن را در چارچوب‌های بومی و هویتی خود می‌دانند.

آنها جذابیت خود را به رخ می‌کشد و هر روز بازار قدیم شهر را کم‌رنگ‌تر می‌کند. «بازار دیگه اون رونق سابق خودش رو نداره و مشتری جذب فضاهای جدیدتری شده‌اند. قدیم همه مردم برای برطرف کردن نیازهای خودشون می‌اومدن همین بازار بزرگ، اما الان مردم فقط دنبال خرید نیستن دنبال یه جاهایی هستن که هم تفریح بکنن و هم بتونن راحت خرید بکنن» (علی ۴۰ ساله).

چیزی که از روایت ساکنان شهر تبریز فهمیده می‌شود، تجربه مدرنیته تبریز به قول برمن در عین زیبایی، شغف و امید، تخریب و نابودی را هم برای این شهر در پی داشت و در تمام این طرح‌ها مردم بی‌صدا تنها نظاره‌گر تغییر چهره شهرشان بودند و شهرداران این شهر مدام به خود می‌بالیدند که برای منفعت و رفاه و زیبایی شهر و ساکنانش تلاش می‌کنند تا شهری با تمام جنبه‌های مدرن خلق کنند اما افسوس که این مدرن شدن همچنان در کالبد اتفاق افتاد اما کالبدی که خالی از روح و هویت، خالی از رضایت ساکنان و خالی از تاریخ و گذشته این شهر است. این شهر مدرن کاملاً دور از گذشته و تاریخ شهر تبریز دارد اتفاق می‌افتد که این موضوع تجربه مدرنیته شهر تبریز را تجربه‌ای پراز یأس و ناامیدی برای ساکنانش ساخته است.

۴.۱.۴ سیاست حافظه

فضاهای شهری به عنوان بسترهایی مملو از جریان‌های حافظه‌اند و محله‌های آن به مثابه عرصه‌هایی هستند که خوانش حافظه جمعی و شهری آن فضا را ممکن می‌کنند. از نگاه وی هر چیز عینیت یافته‌ای در شهر می‌تواند به منزله محلی برای ادراک و بازتابی از حافظه باشد و صورتی از حافظه را بازگو کند (Misztal, 2003). با توجه به روایت ساکنان شهر تبریز و همچنین مطالعات انجام شده می‌توان بیان کرد که در این ۱۵-۱۰ ساله اخیر در شهر تبریز اقداماتی از سوی حکمرانان در سطح شهر انجام می‌شود که همواره سیاست‌های زیادی با خود به همراه داشته و در سال‌های پس از جنگ و به خصوص از دهه ۸۰ به بعد از طریق گفت‌وگو رسمی و حاکم در شهر از طریق میانجی‌هایی چون المان‌ها، نامگذاری‌ها و یادبودها به صورت مداوم برای مردم شهر تبریز حافظه‌سازی می‌شود؛ به شکلی که این جریان حافظه‌سازی از سوی گفت‌وگو رسمی در شهر تبریز در سال‌های پس از جنگ تحمیلی بیشتر متمرکز بر دوران دفاع مقدس و شهدا صورت می‌گیرد. به عبارتی در این جریان حافظه‌سازی بین چیزی که در حافظه مردم اتفاق می‌افتد و چیزی که در شهر کنونی ساکنان دیده می‌شود، شکافی عمیق شکل می‌گیرد. در رابطه با نامگذاری‌ها باید به تغییر نام‌های پی در پی و تابلوهای دو اسم در شهر تبریز اشاره کرد که نامگذاری‌ها در معابر و مکان‌های عمومی شهر تبریز هر روز نسبت به قبل تغییر کرده و از هویت و قومیت ساکنان این شهر دورتر می‌شوند. با سیاست‌های بالا و با اهداف ملی گرایانه هر روز نسبت به زبان و گذشته خود غریبه‌تر می‌شوند. در واقع چیزی که امروزه شهر تبریز در درون خود تجربه می‌کند، جایگزینی و ساخت حافظه‌ای است که با اهداف یکسان‌سازی بدون هیچ تمایز قومی و هویتی و زبانی انجام می‌گیرد. روایت‌های شهروندان تبریز نشانگر آن است که در سال‌های پس از جنگ نام‌های شهدا و شخصیت‌های دوران انقلاب و جنگ بر دیگر اسامی هویتی آنان غالب شده است. مردم شهر تبریز با وجود ارزش و احترامی که

خود و جهان را به ما وعده می‌دهد و در عین حال، ما را با تهدید نابودی و تخریب همه آنچه داریم، همه آنچه می‌دانیم و همه آنچه هستیم، روبه رو می‌سازد. مدرنیته کل نوع بشر را وحدت می‌بخشد. وحدتی که همه را به درون گرداب فروپاشی می‌افکند (Berman, 2007). می‌توان گفت تبریز شهری است که از همان نخستین روزهای شروع مدرنیته در ایران این تحولات را تجربه کرد. حتی می‌توان گفت تبریز به عنوان خاستگاه اصلی شروع جریان مدرنیته در ایران بوده، به عنوان نخستین مکانی که در ایران رنگ و بوی مدرنیته را به خود گرفت، هر روز بیشتر از قبل شکل و شمایل خود را تغییر می‌دهد و هر روز نسبت به دوران قبل خود چهره‌ای مدرن‌تر و زیباتر به خود می‌گیرد. به بیان ساکنان شهر تبریز و مطالعات انجام شده، این برنامه‌ها هم پیش از انقلاب و هم پس از انقلاب بیشتر از طریق شهرداران این شهر اتفاق افتاده و حتی در خیلی از موارد این طرح بر پیکره شهر از سوی حاکمان تحمیل شد و همیشه هم بدون حضور مردم، پس از دوران جنگ و در حدود سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۶ بود که پس از سال‌های رکود دوران جنگ تبریز دوباره توسط دو نفر (نوبین و نجفی) از شهرداران این دوران با جدیت بیشتر تغییرات مدرن اساسی را به خود دید که تمام این طرح‌ها و پروژه‌های بسیار مدرن و با هزینه‌های کلان در شهر تبریز اجرا شده که پاساژسازی و برج‌سازی از ملموس‌ترین این برنامه‌ها و طرح‌ها بوده است. در اثر طرح‌های مدرن همین دوران بود که تمام محلات و بناهای تاریخی آن را در معرض آسیب و تخریب قرار داده و گسست بسیار شدیدی در بافت تاریخی تبریز ایجاد کرد. «با این پیشرفتی که تبریز داره تو ساخت و ساز و اینها، اگر مدیریت جدی نباشه بعید هست که تا چند سال بعد از این بناهای تاریخی تو تبریز بمونه، چون حالا تا اینجا ششم خیلی از فضاهای تاریخی و قدیمی تبریز در اثر بزرگ کردن خیابون‌ها و آوردن مترو از بین رفت، شهرداری باید یه فکری به حال همینایی که مونده بکنه» (پریسا ۳۵ ساله). روایت‌ها بیانگر آن است که ساکنان تبریز دوران پس از جنگ را دورانی توصیف می‌کنند که جریانی از ساخت و سازهای جدید و بلند مرتبه‌سازی و سیلی از برج‌سازی‌ها با شکل و شمایل مدرن را به شهرشان سرازیر کرد و جای باغ‌ها و زمین‌های وسیع اطراف شهر را گرفت. «تبریز الان دیگه خیلی با قدیم‌اش فرق کرده، مخصوصاً بعد از سال‌های جنگ دیگه واقعا تغییر کرد من خودم شاهد این تغییرها بودم، خیلی مدرن‌تر شد، خیلی ساخت و سازهاش عوض شد، البته تبریز از همون دوران قدیم هم تو این تغییرات و پیشرفت‌های مدرن پیشقدم بود، ولی دیگه از دوران انقلاب و جنگ به این ور شکل و شمایل شهر کلاً تغییر کرد» (ابراهیم ۷۰ ساله)

ساکنان شهر تبریز از حاکمان و شهرداران شهرشان صحبت می‌کنند که بلندترین صدا را در شهر دارند و تنها با نظر و رای خودشان برای شهر برنامه‌ریزی می‌کنند و سیاست‌های یکطرفه خود را بر پیکره شهر پیاده و تحمیل می‌کنند و صدای مردم در لایه لای صدای بلند حاکمان شهر گم می‌شود. «بعضی وقتا که به شهر تبریز نگاه می‌کنم احساس می‌کنم کم‌کم هر چیزی که از گذشته برامون مونده رو دارن ازمون می‌گیرن، با از بین رفتن این فضاها صمیمیت‌های ما هم داره خیلی کم‌تر میشه» (حمیده ۴۰ ساله). آنچه مصاحبه شونده‌گان مکرر در مورد آن صحبت می‌کردند از رونق افتادن بازار قدیمی و پراوازه تبریز در سایه رونق پاساژها و مراکز مدرن شهر است که ویتترین‌های پر زرق و برق

کنند» (زینب ۳۸ ساله).

ساکنان شهر تبریز المان‌های شهر را نمایشگرهای هویت یک شهر می‌دانند که باید برگرفته از ریشه‌های هویتی آنها باشد. اما از نظر آنان در حال حاضر تبریز، این نمایشگرها بیشتر از یک نمایشگر هویتی به یک بازی بنام المان بازی قدرت تبدیل شده است که تنها با خواست و اراده آنان پیش می‌رود. شهروندان تبریزی المان‌های هویتی خود را که همسو با فرهنگ، آداب و رسوم، تنوعات قومی و زبانی خودشان طراحی و در شهر نصب شده‌اند را زیباترین و نزدیک‌ترین المان‌ها به گذشته و هویت خود می‌دانند که با دیدن آنها عمیق‌ترین خاطره‌ها برایشان یادآوری می‌شود، اما با وجود این هر روز بیشتر از قبل کم‌رنگی این المان‌ها را در شهرشان حس می‌کنند. «بعضی از این تندیس‌ها و المان‌ها انقدر خوب طراحی شدن که انگار واقعی هستن آدم با نگاه کردن بهشون یه حس خاصی پیدا می‌کنه، مثل مجسمه بچه‌ها تو شاه‌گلکلی (انل گلکلی) که یکی از بازی‌های قدیمی و مخصوص آذربایجان، بازی (ال‌اله دویمه گره، یک بازی محلی آذربایجان) رو انجام میدن، با دیدن این مجسمه روزها و خاطره‌های دوران بچگی‌ام برام زنده میشه، به نظر من یک المان باید یک اصلاتی رو برای شهروندان اون شهر به یاد بیاره، خیلی معنی داشته باشه و ریشه در گذشته‌ها و آداب و رسوم و فرهنگ یک شهر داشته باشه و با دیدن اون چیزهای ارزشمندی یادآوری بشه» (زینب ۳۸ ساله). «تبریز یه شهریه که در بخش المان‌های شهری هم باید به بُعد مدرن و هم به بُعد قدیمی اون توجه بشه، مثلا المان‌هایی مثل المان روی قاری کوریوسو (پل قاری)، یا تکمچی مجسمه‌سی (المان تکم‌چی) و یا تربیت خیوانی (بیاده راه تربیت) خیلی زیبا یادآور گذشته و هویت شهر تبریز هستن، هر چند که کم هستن، المان‌هایی مثل المان پیانو یا المان‌هایی که برای تیم تراختور (تراکتور) تازگی‌ها گذاشتن خیلی شکل مدرن و جدیدی دارن» (بهزاد ۳۴ ساله)

۴.۱.۵. دیگری شهر

زیمل در رابطه با فهم زندگی مدرن شهری نوعی از دوگانه‌ها را بیان می‌کند. دوگانه‌هایی همچون تضاد بین فرد و جمع، دوگانه همبستگی و تفاوت یا دوگانه خود و دیگری برای زیمل به عنوان مسئله ذهنیت در شهر مطرح می‌شود. در واقع زیمل از ذهنیتی صحبت می‌کند که فرم جدیدی از پیوندهای انسانی و صورت‌های جدیدی از تعامل را شکل می‌دهد. بر این اساس مطالعه و فهم ذهنیت انسان شهری همانند گشودن دره‌هایی جدید است برای فهم صورت‌ها و محتواهای جدید تعامل در زندگی شهری (Simmel, 1993). در تمامی روایت‌ها ساکنان تبریز به بیان نوعی هسته‌های مشترک بین خودشان و کشور ترکیه اشاره می‌کنند. مردم تبریز تلاش می‌کنند که میان خود و کشور ترکیه نوعی از مفهوم جماعت بودن را شکل بدهند. جماعتی که خود را جزئی از ترکیه و مردم آن می‌دانند و برای این ارتباط به گذشته اشاره می‌کنند. مردم تبریز نوعی اشتراکات قومی، زبانی، هویتی و فرهنگی را با مردم ترکیه حس می‌کنند. در واقع می‌توان گفت که ترکیه در حکم همان دیگری شهر تبریز است که حسی از محبوبیت و جذابیت را نزد شهر تبریز و ساکنان آن ایجاد کرده است. ترکیه و شهرهای آن برای ساکنان شهر تبریز در حکم مکانی است که همانند شهر تبریز هر دو روی سکه، یعنی هم دارای بافت تاریخی و سنتی همچنین دارای فرمی مدرن و

برای دوران دفاع مقدس و شهدای آن دوران قائل‌اند اما از محدود شدن نامگذاری مکان‌های مختلف شهرشان تنها به نام‌های آن دوران رضایت چندانی ندارند بلکه این نام‌ها را در کنار اسامی اصیل و قدیمی خود ارزشمند می‌دانند. ساکنان شهر تبریز نام‌های قدیمی تبریز را اصیل و ریشه دار توصیف می‌کنند که به این راحتی‌ها از حافظه و کوچه پس کوچه‌های آن‌ها پاک نمی‌شود؛ حتی با اجبار تغییر تابلوهای سطح شهر، چون آنها را با رگ و ریشه و با معنی و یادگار ایام قدیم و میراث گذشتگان خود می‌دانند که هویت آنان را برایشان یادآوری می‌کند. «اسم‌های قدیمی و ترکی تبریز همه شون ریشه‌های خیلی اصیل و با معنی دارن که حیفه همینطوری از بین برن و فراموش بشن، نام‌های جدید هم جای خودش، ولی نام‌های قدیمی تبریز مثل (دوه‌چی، سامان‌میدانی، جامیساوان، بالاحمام، یا آجی چای) مختص خود تبریز هستن و معنی دارن و نباید فراموش بشن، این نام‌ها نسل به نسل از پدرها و قدیمی‌ها شنیده میشه و ما هم با اون نام انس گرفتیم، ما نباید فراموش کنیم که هر شهری یک گذشته‌ای داره و به این راحتی و با یک عوض کردن نام همیشه به این راحتی گذشته‌ها و خاطرات اون شهر و نام‌ها شو فراموش کرد» (بهزاد ۳۴ ساله).

برخی از مصاحبه‌شوندگان دلیل اصلی آدرس‌های اشتباه و نامشخص بودن نام‌های اصلی معابر عمومی را تابلوهای دو اسامه شهر تبریز می‌دانند که به جای راهنما بودن بیشتر برای ساکنان این شهرگمراه کننده هستند. آنها ادغام دو زبان مجزای فارسی و ترکی را دلیل این تابلوهای بی‌هویت می‌دانند. در حالی که هر کدام از این زبان‌ها به طور مجزا دارای جایگاه خاصی هستند. «تابلوهای دو اسامه در خیابان‌های تبریز واقعا یکی از مشکلاتی هست که مردم تبریز و همینطور مهمانان این شهر را آزار می‌ده، این تابلوها با اختیار و تصمیم‌گیری شهرداری تبریز نصب میشن بدون این که مردم تبریز مشارکتی در اون داشته باشن. به نظر من زبان فارسی و ترکی دو زبان مجزاست و نباید باهم ترکیب بشه، با ترکیب این دو زبان در تابلوها مشکلاتی هم پیش اومده که هم شهروندان و هم مسافران این شهر رو دچار مشکل کرده» (صبا ۲۹ ساله).

روایت‌ها حاکی از آن است که نامگذاری‌های این شهر همواره نابسامان و همراه با نادیده گرفتن هویت، زبان و قومیت‌شان پیش می‌رود و این جریان آمیخته با سیاست‌ها، تبعیض‌ها و خودخواهی‌های زیادی است. مردم این شهر از اجباری می‌گویند که آن‌ها را از نامگذاری به زبان خودشان و فرهنگ شهرشان محروم می‌کند. آنها زنده بودن زبان مادری خود در جای‌جای شهرشان را حق خود می‌دانند. مردم تبریز اسامی قدیم شهرشان را خیلی به هویت خود نزدیک‌تر می‌دانند و آن اسامی قدیمی را بخشی از هویت خود می‌دانند. این اسامی را یادگاری از اجداد خود و تبریز قدیم می‌دانند که یاد آن دوران و عظمت شهر تبریز از طریق این اسامی ماندگار می‌شود. آنها نادیده گرفتن و فراموشی این نام‌ها را برابر با نابودی هویت و اصالت خود می‌دانند. «مردم نمی‌تونن خیلی با این نام‌های جدید ارتباط برقرار کنند. چیزی که سال‌های سال با اون زندگی کردن یک دفعه از اون‌ها گرفته بشه، بالاخره ما هم قومیت و زبان خاص خودمون رو داریم، این نام‌ها هم بخشی از گذشته و قدیم شهر ما هستن، خب خیلی خوبه که این آزادی داده بشه که قومیت‌های مختلف از نامگذاری به زبان خودشان استفاده

زده می‌شود و گفتمان غالب امروز در تلاش است که این محلات را از بین برده و سبک نوین خود را در این محلات پیاده سازی کند و فضا را کاملاً به کنترل خود دریاورد. «تبریز تاریخ و تمدنی داره که واقعا بی نظیره، اما حیف که شهرداری و میراث فرهنگی تبریز با بی توجهی به پروژه‌ها و حفاری خود ادامه می‌دهند و با این خودخواهی‌ها و به اسم بافت فرسوده دارند میراث شهر تبریز را تخریب می‌کنند. هر روز بیشتر از سال‌های قبل دارند مکان‌های با ارزشی مثل میارمیار و چهارراه منصور و مقبره الشعرا و شنب غازان و بناهای خاص و منحصر به فردش را با حفاری‌های عمیق از بین می‌برند» (نادر ۴۴ ساله).

با توجه به تجربه و نقش تاریخی و سیاسی شهر تبریز در گذشته هدف از تغییرات در محلات قدیمی تبریز، تلاش برای ایجاد یک شهر کنترل پذیر و شفاف شدن آن به واسطه سیاست‌های برنامه‌ریزی و هدف حذف ریتم‌ها و ضربان‌های شهری است. به نوعی یکسان سازی تجربه شهری و کنترل پذیری است و به نوعی استثمار همان فضاهایی است که مانع از شفافیت شهر می‌شوند. همان طوری که لفور بیان می‌کند، تولید فضا از سوی قدرت سیاسی انجام می‌گیرد، بنابراین مهم‌ترین نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، تولید فضای اجتماعی از سوی قدرت سیاسی است. «قدیما همین محله سرخاب خیلی ارزش داشت، انقدر آدم حسابی تو این محله تبریز زندگی می‌کرد ولی الان انقدر که رسیدگی نشد. از به طرف اختلاف شهرداری و میراث فرهنگی سر این محله قدیمی، از به طرف هم مسیر مترو به محله آسیب زد، انقدر که شهرداری فشار میاره محله رو خالی کنی، می‌خواد این جاها رو نوسازی بکنه الان اکثر کسایی که تو این محله مغازه و خونه دارن همین طوری خالی گذاشتند و رفتن، محله خیلی از نظر امنیت وضعیت بدی داره» (محمود ۷۵ ساله).

۴.۱.۷. کنشگری مقاومتی

دوسرتو معتقد است که فضاهای شهری از دو مقوله قدرت و مقاومت تشکیل شده‌اند که عامل قدرت همان طراحی شهری ناشی از راهبرد قدرت است که برای نظم بخشیدن به کردارهای فضایی افراد به کار می‌رود. در واقع شهری کردن کل فضا و تمامی ساکنان آن همان چیزی است که زبان قدرت آن را طلب می‌کند. ولی در شهر کردارهایی رخ می‌دهد که فضای غالب در شهر را تا حدی به تعادل می‌رساند و آن را از دسترس قدرت سراسرین درمی‌آورد. در نتیجه این کردارهاست که دیگر شهر یکسره مطیع قدرت ایدئولوژیک حاکم بر شهر نمی‌شود و در مقابل اصول سازماندهی و برنامه‌ریزی شده مقاومت می‌کند (Do Sertio, 2018). از این رو فضا نمی‌تواند به طور دائمی در اختیار یک قدرت و نظم حاکم باشد بلکه جماعت‌های قومی می‌توانند از طریق تاکتیک‌های خاص خود فضا را از آن خود بکنند و نظم سابق را از بین ببرند. زبان و نظم زبانی توانایی آن را دارد که به شکل زیرکانه‌ای فضا را از احاطه نظم مسلط در بیاورد. با توجه به روایت ساکنان شهر تبریز کنش‌ها و کردارهای آگاهانه‌ای که شهروندان در شهر انجام می‌دهند، در تلاش برای حفظ تنوعات قومی، زبانی و هویتی خود هستند. همچون استفاده آگاهانه از زبان و لهجه مختص خودشان، استفاده از اسامی قدیمی شهر در حالی که نام‌ها و اسامی از سوی نظم مسلط تغییر یافته است. احیای دوباره بناهایی شبیه به مکان‌های قدیمی یا تبدیل خانه‌های قدیمی شخصی به مسافرخانه یا قهوه‌خانه‌های

جدید است. این ادعا را می‌توان لابه لای کوچه پس کوچه‌ها و محلات تاریخی آن، همینطور در شکل و شمایل پاساژها، برج‌های مدرن و مراکز خرید و تفریحی آن پی گرفت. اما با این تفاوت که ترکیه توانسته در این عرصه و حفظ و احیاء بافت تاریخی ارزشمند خود موفق باشد و بخش بزرگی از توریسم و گردشگری جهان را به سمت خود جذب کند. همچنین کشوری مدرن و به روز که در خیلی از ابعاد توسعه، حرفی برای گفتن دارد؛ اما تبریز همچنان در حسرت این رویاست. ساکنان تبریز به ترکیه به عنوان همان دیگری محبوبی می‌نگرند که برتری چشمگیری از هر جهت دارد. «اگر در کنار همین رویه مدرن شهری تبریز به بناهای تاریخی که موندن توجه بشه، رسیدگی بشه، تبریز میتونه با جاهایی مثل ترکیه، باکوانجا برابری کنه من خودم رفتم دیدم چقدر با برنامه‌های ساده و حتی ارزان خلاقانه چقدر فضا و بافت شهرشون رو زیبا طراحی می‌کنن، به توسعه فضاهای مدرن و تاریخی شهرشون به یک اندازه توجه می‌کنن و اون‌ها رو به فرصت گردشگری تبدیل می‌کنن، همین اتفاق میتونست در شهر تبریز هم بیفته» (علی ۴۰ ساله).

از روایت ساکنان شهر تبریز چنین دریافت می‌شود که از رسانه‌های داخلی و استانی شهرشان هیچ محتوایی در رابطه با علایق هویتی، قومیتی، زبان مادری و نیازهای شهروندان انعکاس داده نمی‌شود و در رابطه با برنامه‌های بومی بسیار ضعیف عمل می‌کنند. همین عامل محتوای جذاب و برنامه‌های آن نزدیک‌تر به زبان و هویت خودشان موجب گرایش ساکنان این شهر و به خصوص جوانان تبریزی به سمت رسانه‌های ترکیه شده است. تعامل راحت، نزدیکی زبان و فرهنگ مردم تبریز با ترکیه موجب تأثیر پذیری و الگوگیری از آنها شده که به دلیل موقعیت راهبردی شهر تبریز این موضوع هم می‌تواند جنبه مثبت و هم جنبه‌های سیاسی برای این شهر در پی داشته باشد. «من خودم هیچ تمایلی به تلوزیون و رسانه داخل کشور به خصوص شبکه‌های استانی ندارم، بخوام واقعیتش رو بگم من بیشتر شبکه‌ها و رسانه‌های ترکیه و آذربایجان رو دنبال می‌کنم، چون واقعا با اون شبکه‌ها و برنامه‌ها بیشتر زبان مادری و قومیت خودم رو به عنوان یک آذری زبان حس می‌کنم» (پریسا ۳۵ ساله).

۴.۱.۶. کانالیزه کردن فضا

لوفور معتقد است که برنامه‌ریزان شهری به عنوان مؤثرترین نیروهای درگیر تولید و کنترل فضا، در تلاشند که تنها تصور یک ظرف خنثی را از آن بسازند و نقش نیروهای دیگر را در بر ساختن فضا نادیده بگیرند. این نیروهای مسلط به نوعی شیوه‌های تولید و استثمار فضا را طبیعی سازی کرده و پرکسیس‌های فضایی را امری خنثی و طبیعی تلقی می‌کنند (Lefebvre, 2016) تا بتوانند به شکلی نامحسوس کنترل و هدایت این پرکسیس را بر عهده بگیرند. در سال‌های پس از جنگ، گفتمان مرکزی با جریان‌ها طبیعی سازی در تلاش برای دستکاری کردن فضاها و محلات قدیمی تبریز به نفع یک گفتمان غالب است. این فضاها دقیقاً همان فضاهای اطراف بازار و محلات قدیمی تبریز هستند که در دوران قاجار، انقلاب مشروطه، در دوران پهلوی و جنبش‌های آن دوران برجسته‌ترین و اساسی‌ترین نقش‌ها را برای مدیریت و بهبود مسائل سیاسی آن دوران ایفا می‌کردند. از این رو در این دوران مدرن بر حسب تغییر حکومت‌ها و سیاست‌های جدید به این محلات بر حسب بافت فرسوده و قدیمی

دارند و در دوران پس از جنگ از لحاظ پروژه‌ها و سیاست‌های فرهنگی چه بر شهر تبریز گذشته است. پرداختن به این موضوع از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است زیرا روایت‌های ساکنان یک مکان در واقع بیان کننده نوع نگاه و حس تعلق شهروندان آن مکان یا شهر است. مطالعه روایت‌ها می‌تواند یاریگر برنامه‌ریزی برای ایجاد شهری همسو با علایق شهروندان باشد، چشم‌انداز و نوع روایت مردم از شهرشان می‌تواند بیانگر میزان رضایتمندی آنان از سیاست‌های فرهنگی و برنامه‌های بازسازی و نوسازی باشد که در شهرشان اعمال می‌شود. همینطور میزان تمایل آنان به مشارکت در مدیریت شهرشان را تعیین می‌کند. همچنین در شهرهایی که قومیت‌ها ساکن هستند، سیاست‌های فرهنگی می‌توانند اهمیت زیادی در حفظ انسجام و یکپارچگی ملی داشته باشند.

استوارت هال معتقد است از هویت فرهنگی می‌توان به دو شیوه اصلی سخن گفت. نخستین راه فرض خویشتنی واقعی است که در پس لایه‌های مصنوعی فرهنگی قرار دارد و بعد کنار زدن این لایه‌ها نمایان می‌شود. دیدگاه دیگر این است که هویت‌ها هر روز بیش از پیش چندپاره و از هم گسسته می‌شوند و هرگز به صورت یگانه و تک نیستند بلکه در امتداد گفتارها، اقدامات و مواضع متفاوت و اغلب متقاطع و خصمانه شکل گرفته‌اند. چنین دیدگاهی در پی آن است که بفهمد چگونه افراد و گروه‌ها با ساختارهای موجود در شرایط اجتماعی که قدرت در آنها نفوذ می‌کند، احساس نزدیکی می‌کنند و چرا گاهی چنین احساسی ایجاد نمی‌شود (Stevenson, 2013:73). این پژوهش سیاست‌های فرهنگی شهر تبریز را با حساسیت یک شهر قومیتی نگاه می‌کند. این که سیاست‌های فرهنگی شهر تبریز تا چه میزان به هویت تبریزی پایبند بوده یا این که بی‌توجه به این هویت شهر تخریب شده و مانند بسیاری از کلانشهرهای دیگر در مسیر یکسان نوسازی مدرن قرار گرفته است. تبریزی‌ها در حفظ و نگهداشت هویت خود حساسیت بیشتری نسبت به شهرهای فارس دارند چرا که هویت خود را در تقاطع با گفتارها و فرایندهای قدرت مدام تعریف و بازتعریف می‌کنند.

بر اساس یافته‌های پژوهش فرآیند نوسازی و بازسازی شهر تبریز با تحولات سریع و تخریب‌های گسترده همراه است. بر اساس پیشینه تاریخی تبریز، این تحولات سریع ساکنان شهر را با رنج و حسرتی که ناشی از نسیان شهر محبوب گذشته و خاطرات روبه‌رو کرده است. در حقیقت خاطره همان چیزی است که فضاهای شهری را از آن شهروندان می‌کند و با همین خاطرات است که فضاهای مختلف شهر برای افراد معنا پیدا می‌کنند. خاطره به عنوان سهم ذهنی افراد از شهر آنان را پایبند به شهرشان می‌کند. در شهر تاریخی همچون تبریز تلاش برای حفظ و ایجاد فضاهای تاریخی مند می‌تواند تا حد زیادی حس تعلق ساکنان به جامعه را افزایش دهد. در حقیقت همین جریان سریع ناشی از تخریب بناهای تاریخی و تحولات کالبدی شهر تبریز فرصت‌های شکل‌گیری خاطره را از آنان گرفته است. تبریز با تغییرات پرسرعتی که در درون خود تجربه می‌کند، هر روز بیشتر از قبل از فرم گذشته خود فاصله می‌گیرد. همین جریان زمینه‌گسست هر چه بیشتر بین ساکنان و شهر را موجب می‌شود که این امر خارج شدن شهر از دسترس ساکنانش را در پی دارد. با وجود این که شهر تبریز همواره در حال مدرن شدن است اما بسیاری از مردم تبریز شیوه و سبک زندگی

سنتی با خواست شخصی افراد، برگزاری مراسم‌هایی همسو با هویت، قومیت و زبان و اصالت خودشان در مکان‌های قدیمی شهر، تغییر شکل تابلوهای نامگذاری شده در سطح شهر یا رد آنها با خط زدن یا پوشاندن آن نام‌هایی که به زبان فارسی نوشته شده‌اند، ساخت و به اشتراک‌گذاری ویدیوهایی از قدیم شهر تبریز و معرفی آنها به زبان ترکی در فضاهای مجازی و امثال این کردارها از سوی ساکنان که می‌تواند به عنوان تاکتیکی باشد که برای مقاومت در برابر نظم حاکم طراحی شده از سوی قدرت انجام می‌گیرد. ساکنان شهر از این طریق تلاش می‌کنند که در مقابله با نظم حاکم فضاهایی با نشانه‌های زبانی و هویتی خاص خود ایجاد کنند. این اقدام یا کنشگری مقاومتی در برخی مواقع به صورتی کاملاً آگاهانه و در برخی مواقع به صورتی پنهان در سطح شهر از سوی ساکنان شهر اعمال می‌شود. «الان یکسری از مردم این محله‌های قدیمی اومدن این خونه‌های قدیمی شون رو خودشون بازسازی کردن، کردنش مسافرخونه، با قهوه‌خونه‌های سنتی خیلی هم خوب شده بهتر از اینه که خراب بشه، باید محله‌های اینطوری قدیمی رو حفظ کنن» (ابراهیم ۷۰ ساله). می‌توان گفت نحوه کنش، رفتار و گفتار مردم بومی ساکن در شهر تبریز نشان دهنده ایجاد نوعی فضاهای ابداعی خاص خودشان در سطح شهر است. همین تغییرات توسط ساکنان شهر به منظور ایجاد فضاهایی همسو با زبان، قومیت و هویت خود و در واقع غالب کردن تاکتیک‌های خود بر فضا و به نوعی مقاومت در برابر اصول برنامه‌ریزی شده از سوی قدرت حاکم هستند. «مردم تبریز از قدیم با این نام‌ها، با این محله‌ها زندگی کردن نمیشه که به این راحتی این اسامی رواز یاد برد، اصلاً خیلی از تبریزی‌ها خودشون نمی‌خوان که این نام‌ها فراموش بشن و میخوان با استفاده مداوم از این نام‌ها اون هارو موندگار کنن، نذارن این اسم‌های جدید فارسی بشینه جای اون نام‌های زیبا و قدیمی ما» (حمیده ۴۰ ساله).

۵. نتیجه‌گیری

توسعه فرهنگی شهر پایدار شامل حفاظت از آثار هنری و نگرش‌ها، اقدامات و باورهای جامعه می‌شود. قابلیت تداوم اجتماعی، زیر مجموعه‌ای از پایداری فرهنگی است و عبارتست از حفاظت و نگهداری روابط و مفاهیم اجتماعی که عامل تقویت و استحکام سیستم‌های فرهنگی هستند. قابلیت تداوم اجتماعی شامل حفظ و گسترش تاریخ، ارزش‌ها و روابط متنوع جمعیت‌های معاصر می‌شود. در بعد حفاظت مکان اگر فضاهای اجتماعی از بین بروند، سیستم قادر نیست خود را به خوبی گذشته یعنی پیش از مداخله حفظ کند. در حقیقت در بازطراحی یک مکان که به ظاهر سبب پیشرفت و بهبود آن می‌گردد، چنانچه بوم‌شناسی اجتماعی آن فضا نادیده گرفته شود می‌تواند موجب بروز مشکلات بیشتر و سوء عملکرد شود (Lu, et al., 2012:19). قابلیت تداوم اجتماعی از طریق درک ارتباط نزدیک بین تاریخ، ارزش‌ها، تظاهرات فرهنگی و الگوهای استفاده در بافت‌های گوناگون فرهنگی تقویت می‌شود. در واقع دخالت مردم محلی، تاریخ‌ها و ارزش‌های آنها نهایتاً موجب تقویت و استحکام قابلیت تداوم اجتماعی درازمدت شهرها می‌شود.

در این پژوهش به دنبال این موضوع بوده‌ایم که ساکنان شهر تبریز چه روایت‌هایی از سیاست‌های فرهنگی در طی توسعه و بازسازی شهرشان

آسیب شناسانه نیازمندی‌های شهر و شهروندان را در همه بخش‌ها و زمینه‌ها شناخته، تعریف‌های روشنی از این نیازها ارائه دهند و در پی سیاست‌هایی به منظور رفع چنین نیازها باشند. براساس نتایج شهر تبریز زمانی می‌تواند توسعه و سیاست‌های فرهنگی موفق‌تری را تجربه کند که انسان‌ها و شهروندان به جای ماشین‌ها و ابزارها در اولویت طرح‌های شهری‌اش قرار بگیرند. چنین توسعه و سیاست‌گذاری می‌تواند کاهش مسائل شهر، ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و افزایش رضایتمندی ساکنان را در پی داشته باشد. در حقیقت شهر تبریز به دلیل برخوردار بودن از ویژگی‌های خاص قومیتی و هویتی و زبانی... نیازمند طرح‌های توسعه‌ای و سیاست‌های فرهنگی دموکراتیکی است که همسو با تنوعات و علایق شهروندان باشند که در چنین طرح‌هایی مشارکت و حضور مردم از تمامی اقشار پیرنگ‌تر بوده و برنامه‌ها تنها از سوی حکومت مرکزی و در قالب برنامه‌های از بالا به پایین انجام نگیرد.

گذشته خود همچون قدیم شهرشان را بیشتر ترجیح می‌دهند. بنابراین یافته‌ها، ساکنان توانایی برقراری ارتباط با فضاهای جدید شهر را ندارند و با فرم قدیمی معماری شهرشان حتی احساس آرامش بیشتری را تجربه می‌کنند. این در حالی است که بسیاری از مدیران و طراحان شهری مدرن کردن راتنها راه تحقق توسعه و نوسازی شهرها می‌دانند. از طرفی تبریز به دلیل برخوردار بودن از موقعیت‌های خاص به شدت تحت تأثیر الگوهای شهرسازی مدرن از کشورهای دیگر همچون ترکیه است که همین امر جریان مدرن شدن در این شهر را با سرعت بیشتری تسری می‌بخشد. می‌توان گفت که تبریز جدای از نگاه دوگانه‌ای که یک سمت آن در جهت رد و سلب و از جهت دیگر به سمت تحسین و تأیید مدرنیته است، نیازمند یک طراحی و استفاده خلاقانه از مدرنیته است که هر دو بعد سنتی و مدرن این شهر را در بر بگیرد. در حقیقت چنین خلاقیتی علاوه بر حفظ هویت تاریخی و حس تعلق به شهر شرایط را برای بهبود زندگی شهری و رفع نیازهای جدید در شهر فراهم می‌کند. شهر تبریز با فاصله گرفتن از سبک‌های طراحی کالبدی قدیم مختص به خود همواره بیشتر از قبل گرفتار مدرنیته شده است که این امر می‌تواند ارتباط ذهنی ساکنان با شهر را دچار مشکل کند. در حقیقت فضاهای مدرن شهری نقش مهمی در تعیین کردارها، شکل‌گیری روابط اجتماعی و انسانی دارند و تنها محدود به کالبدهایی از بتن نیستند. جریان بازسازی‌های شهر تبریز که با تخریب‌های گسترده محله‌های قدیمی و گسترش سبک زندگی آپارتمان نشینی همراه بوده، موجب تضعیف روابط عمیق انسانی و به خصوص روابط همسایگی، همچنین کاهش صمیمیت و در مقابل افزایش حس غریبگی بین شهروندان و شهرشان شده است. چنین جریانی در کلانشهری همچون تبریز قطعاً آسیب‌هایی همچون کاهش روابط انسانی را در پی داشته و دارد. درک و شناخت این موضوع که شهروندان یک شهر به چه نحوی با فضاهای شهر و زندگی شهری رابطه برقرار می‌کنند، می‌تواند یاری‌گر ما برای طراحی شهرهای آینده مطابق با نیازها و علایق شهروندان باشد. با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت که تبریز در چند ساله اخیر با دور شدن از گذشته خود به همان میزان هم از الگوی توسعه شهری پیشین خود فاصله گرفته و الگویی مدرن در پیش گرفته است. نتایج حاصل از یافته‌ها نشان می‌دهد که عدم مطلوبیت و ضعف در اجرای سیاست‌های فرهنگی از سوی شهرداری و مسئولان شهری تبریز، از این حیث شهروندمداری را با مشکل مواجه کرده است. براساس یافته‌ها می‌توان گفت که سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و شهری تبریز به طور تقریبی فاقد طرح‌های مشارکتی، طرح‌های جامع و تفصیلی بوده و همین طور دیگر طرح‌های شهری هم بدون نظرسنجی و نظرخواهی از شهروندان انجام می‌شود. این برنامه‌ها همچنان با روند از بالا به پایین یا به اصطلاحی برنامه‌ریزی برای مردم و نه با مردم را در پیش گرفته و ادامه می‌دهند که این امر ساکنان را با مقاومت نسبت به این سیاست‌ها و با نوعی تعصب نسبت به شهرشان روبه‌رو کرده است. در نهایت برای رشد و بهبود عملکرد هر چه بهتر مدیران شهری در رابطه با سیاست‌ها و برنامه‌های شهر، برای رضایت هر چه بیشتر شهروندان و حذف چالش‌ها و موانع پیشنهاد می‌شود که نظام مدیریت شهری و خصوصاً شهرداری و شوراهای شهری تبریز فهم و شناخت کامل و روشنی از ویژگی‌های جامعه شهری خود به دست آورده و با دیدگاهی

References:

- Aciri, M., Dobricic, S., & Debevec, M. (2021). Regenerating the Historic Urban Landscape through Circular Bottom-Up Actions: The Urban Seeding Process in Rijeka, University of Nova Gorica, Graduate School, Cultural Heritage Studies; Glavni trg 8, SI-5271 Vipava, Slovenia, Sustainability 2021, 13(8), 4497; <https://doi.org/10.3390/su13084497>.
- Bababei Morad, B., Hadafi, F., & Bababei Morad, M. (2021). Explaining the role of environmental quality and cross-cultural characteristics of a place in place satisfaction Case study: the coastal strip of Karun River, 15(55), 7-26, DOI: 10.30495/jss.2021.1940369.1379. [in Persian]
- Banderin, F. & Owers, R. (2015). Historic cityscape. (Translated by Poya Dolabi. et al). Tehran: Tehran University Press. [in Persian]
- Benjamin, W. (2015). The culture of storytellers and the culture of artisans, from the book of critical sociology. (Translated by H. Chavoshian). Tehran: Kitab Ame. [in Persian]
- Benjamin, W. (1986). A Berlin Chronicle, in P. Demetz (ed.) New York: Schocken, pp. 3-60. https://doi.org/10.1007/978-981-19-4449-9_3.
- Berman, M. (2007). The experience of modernity. (Translated by M. Farhadpour). Tehran: Design Review. [in Persian]
- Bianchini, F. (2013). The mental landscape of the city. (Translated by Kaveh Akbari and colleagues). Tehran: Tisa. [in Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative research in psychology, 3(2), 77-101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Crinson, M. (2017). Urban Memory: History and Forgetting in the Modern City. (Translated by R. Najafzadeh). Tehran: Scientific and Cultural Publications. [in Persian]
- De Certeau, M. (1997). Practice of Everyday Life, Translated by Steven Rendall, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press. <https://doi.org/10.22067/pg.v2i6.63713>.
- De Certeau, M. (1998). The Practice of Everyday Life, In John Storey (Ed.) Cultural Theory and Popular Culture: A Reader, London: Prentice Hall.
- De Certeau, Michel. (2018). Walking in the city, in the book of cultural studies, collection of articles. (Translated by N. Malek-Mohammadi and Sh. Vaqfipour). Tehran: Scientific and Cultural Publications. [in Persian]
- Fazeli, N. (2011). Culture and the city: cultural rotation in urban discourses based on Tehran city studies. Tehran: Tisa Publishing. [in Persian]
- Gelnits, Andrey. (2016). Production of space by Henri Lefebvre, from the introductory book on the production of space by Henri Lefebvre. (Translated by A. Turkmeh). Tehran: Tisa. [in Persian]
- Grodach, C., & Loukaitou-Sideris, A. (2007). CULTURAL DEVELOPMENT STRATEGIES AND URBAN REVITALIZATION, International Journal of Cultural Policy, 13:4, 349 – 370. <https://doi.org/10.1080/10286630701683235>.
- Habibi, M., & Maqsoodi, M. (2014). Urban renovation; Definitions, theories, experiences, international charters and resolutions, urban methods and actions. Tehran: University of Tehran. [in Persian]
- Hubbard, Ph. (2020). City (Translated by A. Khakbaz). Tehran: Scientific and Cultural Publications. [in Persian]
- Khamachi, B. (2006). My City of Tabriz. Tabriz: Nedai Shams. [in Persian]
- Lefebvre, H. (1971). Everyday life in the modern world. (Rabinovitch; S. Trans.), Harper & Row Publishers. <https://doi.org/10.4324/9781351318280>.
- Lefebvre, H. (1991). The production of space. (Nicholsonsmith; D. Trans.), Oxford, Blackwell publishers.
- Lefebvre, H. (2016). An introductory book on the production of space by Henri Lefebvre. (Translated by A. Turkmeh). Tehran: Tisa. [in Persian]
- Lefebvre, H. (2019). space, difference, everyday life; Reading Henri Lefebvre. (Translated by A. Khakbaz & M. Fazeli). Tehran: Tisa. [in Persian]
- Lotfi, S., Sholeh, M., & Ali Akbari, F. (2017). Compiling the Conceptual Framework of Culture-led Urban Regeneration Principles Application in Historic Urban Fabrics (Case Study: Shiraz, Iran). Architecture and Urban Planning of Iran (JIAU), <https://doi.org/10.30475/isau.2018.62059>. [in Persian]
- Lu, S., Sheld, S., T, Dana. (2012). A new perspective on cultural diversity in public spaces. (Translated by A. Zoghi, N. Rashidpour, W. Moradi-Masihi). Tehran: Tehran Municipal Publications. [in Persian]
- Misztal, B. (2003). Durkheim on Collective Memory,

- SAGE Publications London, Thousand Oaks and New Delhi Vol 3(2): 123–143es. <http://dx.doi.org/10.1177/1468795X030032002>.
- Miztal, B. (2020). An introduction to the sociology of memory. (Translated by M. Rasouli). Tehran: Tisa. [in Persian]
 - Mohabati, F. (2020). Renovation, city image and urban memory: a case study of the neighborhood of Kan. Master's thesis, Allameh Tabatabai University. [in Persian]
 - Navarro, C. J., & Terry N. C. (2012). Cultural policy in european cities, An analysis from the cultural agenda of mayors. *European Societies*, 14, 636–659. <http://dx.doi.org/10.1080/14616696.2012.726369>.
 - Pourahmad, A., Ali Akbari, I., Musa Kazemi, M, Rahmani, R. (2017). Developing a strategic plan for the development of Qazvin city with an emphasis on the role of cultural factors. *Iranian Islamic City Studies*, 9(33), 65-73. SID. <https://sid.ir/paper/366022/fa>. [in Persian]
 - Rahimi, S. (2012). Investigating the role of institutions in charge of urban management in promoting the culture of citizenship under study: Fasa city. Master's thesis, Faculty of Earth Sciences, Shahid Chamran University, Ahvaz. [in Persian]
 - Saunders, P. (2014). Social theory and urban problem. (Translated by M. Sharapour). Tehran: Tisa. [in Persian]
 - Shalchi, S., Shojaei, M., and Farhani., H. (2015). Urban reconstruction, the image of Tehran and the experience of alienation. *Iranian Cultural Research*, 9(1 (series 33)), 1-32. SID. <https://sid.ir/paper/137006/fa>. [in Persian]
 - Simmel, G. (1993). The metropolis and mental life. (Translated by Yusuf Abazari). Tehran: Journal of Social Sciences. Volume 3, Number 6. pp. 53-66. [in Persian]
 - Stevenson, N. (2013). Cultural citizenship, global urban issues. (Translated by A. Khakbaz). Publications of the General Department of Social and Cultural Studies of Tehran Municipality. [in Persian]
 - Tankis, F (2016). Space, city and social theory. (Translated by H. Parsi and A. Platoni). Tehran: Tehran University Press. [in Persian]

نحوه ارجاع به مقاله:

شالچی، سمیه؛ الله دوستی، مریم (۱۴۰۳)، مطالعه روایت های شهروندان از سیاست های فرهنگی شهر تبریز، مطالعات شهری، ۱۳ (۵۱)، ۸۷-۹۸. <https://doi.org/10.22034/urbs.2024.139835.4976>

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

